

новы демократического общества. Впервые исследована ментальная реальность на основе взаимосвязи социальной и ментальной репрезентаций. Выявлена особенность онтологического статуса объектов ментальной реальности.

Предложенное рассмотрение объектов ментальной реальности в виде иерархии репрезентаций может быть использовано при дальнейшей разработке анализа ментальных репрезентаций. Исследование взаимосвязи социальных и ментальных репрезентаций может быть использовано в социальных практиках демократического общества.

Ключевые слова: ментальная реальность, объекты ментальной реальности, иерархия репрезентаций, социальные репрезентации, ментальные репрезентации.

УДК 141.319.8

В. Сабадуха, канд. філос. наук, доц.
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, Івано-Франківськ, Україна
e-mail: ukrainian_idea@ukr.net, ORCID: 0000-0001-9208-2661

ІДЕЯ ОСОБИСТОСТІ У ФІЛОСОФІЇ ІМАНУїЛА КАНТА, ФРІДРІХА НІЦШЕ, МАКСА ШЕЛЕРА

Здійснено аналіз поглядів І. Канта, Ф. Ніцше, М. Шелера на проблему особистості в контексті принципу духовної ієрархії, що дозволяє, по-перше, здійснити порівняльний аналіз їхніх поглядів, по-друге, сформулювати основні тези авторської – метафізичної – концепції особистості. Для аналізу проблеми особистості використано методологію знання К. Мангайма та ідеї П. Рікера. Сформульовано основні положення авторської – метафізичної – концепції особистості: виокремлено рівні духовного розвитку людини, сформульовано три виміри розуміння особистості. На основі принципу духовної ієрархії сформульовано авторське розуміння змісту поняття "особистість". Метафізична концепція особистості, з одного боку, відроджує ієрархічний підхід до розуміння людини, а з іншого – формулює новий теоретичний апарат для поглибленого розуміння людини й особистості зокрема.

Запропонована концепція особистості закладає підґрунтя для переосмислення змісту навчально-виховного процесу, ставить на порядок денний дослідження механізмів удосконалення людини й суспільства.

Ключові слова: світогляд, особистість, посередня людина, ієрархія, рівність, мораль.

Актуальність дослідження. Ідея особистості на сьогодні є заідеологізованою й однією із найскладніших: фахівці нараховують десятки дефініцій. Від невідомості змісту цього поняття потерпає не лише філософська антропологія, соціальна філософія, але й громадське життя. Уважасмо, що на кожному етапі розвитку суспільства проблема особистості є ключовою. Усвідомити роль і значення особистості без звернення до історії еволюції цього поняття неможливо. Висунення ідеї особистості на передній план суспільного буття потребує методологічного й соціально-філософського обґрунтування. Проблема особистості досліджувалася в усі історичні епохи, проте сучасна європейська й українська філософія переважно її коментують. Незважаючи на те, що існує надзвичайно велика кількість підходів до розуміння ідеї особистості, утім, є відчуття, що в цій проблемі присутня деяка таїна. Загальним недоліком праць із філософської антропології, психології є те, що означену проблему осмислюють в межах концепту "кожна людина – особистість", який трактує людину особистістю в актуальному аспекті. У філософській літературі білою плямою є той факт, що поняття особистості виконує світоглядні функції, а саме орієнтує людину на певний спосіб життєдіяльності й формує ідеал.

Аналіз останніх досліджень. Існує безліч праць щодо проблеми особистості, проте її аналізують відокремлено від метафізичних і онтологічних умов буття людини. Поза увагою дослідників опинилася проблема впливу онтологічних умов буття на формування змісту поняття "особистість" – це по-перше. По-друге дослідники творчості І. Канта, Ф. Ніцше, М. Шелера не помічають того, що німецькі філософи аналізували особистість в контексті принципу духовної ієрархії, проте як сучасні філософи це роблять з демократичної позиції: кожна людина – особистість, отож не співпадають методологічні позиції Канта, Ніцше, Шелера й сучасних філософів у поглядах на особистість. У результаті ми не маємо адекватних уявлень щодо уявлень німецьких філософів на проблему особистості.

Основна частина. Велика французька революція кардинально змінила соціально-економічну й духовну

ситуацію в європейській спільноті. Пріоритет перейшов до посередньої людини. Остання отримала можливість творити смисли відповідно до свого здорового глузду, але була нездатна їх корелювати з попередніми надбаннями духу. Посередня людина відчувала свою духовну неповноцінність, а тому в неї з'явилася неусвідомлена потреба її подолати. Своєю діяльністю вона не могла цього довести, а тому їй залишався один шлях: проголосити усіх особистостями. Посередня людина заради інтелектуально-психологічної вигоди пішла на викривлення істини, а саме, на заперечення ієрархічного розуміння людської сутності, що утворило об'єктивні умови приймати за особистість тих, хто на даний момент свого життя ще не досяг цього рівня. Так у суспільній свідомості народився концепт "кожна людина – особистість", який є продуктом колективного несвідомого, на основі якого стверджувалося, що кожна людина актуально є особистістю. Цей концепт є світоглядним протестом проти принципу духовної ієрархії і був посередній людині вигідний, бо вона на його основі отримала можливість бути суб'єктом діяльності й маніпулювати свідомістю народних мас.

Розмірковуючи над людською суттю, Кант усвідомив, що вона пов'язана з мораллю, а тому досліджував особистість саме в цьому аспекті. Роздуми філософа над категоричним імперативом – це пошук шляхів духовного *вдосконалення* людини. Особистість постає як результат вивіщення людини над власною природою. На думку Канта, ідея особистості демонструє пересічний людині водночас як власну недосконалість, так і вірець, до якого вона має прагнути. Так, філософ пише: "Ідея особистості, що показує нам піднесений характер нашої природи <...> дозволяє нам разом з тим помічати відсутність відповідності нашої поведінки з цією ідеєю і тим самим знищує самовпевненість..." [3, с. 414–415]. Особистість у Канта – це досконалість, до якої має прагнути людина через моральні та інтелектуальні зусилля, що мусить бути обов'язком й законом. Особистість навчилася керувати тілесними потребами, зробила себе метою й предметом діяльності й спонукається категоричним імперативом. Проте, людина, що не

стала для себе метою власної діяльності, просто існує, бо підкоряється природним законам [3, с. 362]. Цей взаємозв'язок особистості й категоричного імперативу доведено до логічного завершення: моральний закон невід'ємний від особистості [4, с. 98].

Підсумовуючи погляди Канта щодо проблеми особистості, зазначимо, що він використовував поняття особистості виключно до людини, яка піднялася над своєю тілесною природою й прагне духовної досконалості. Особистість – це суб'єкт моральної діяльності, який подолав свою природну необхідність. Отже, роздуми філософа щодо проблеми особистості здійснювалися, по-перше, у межах дуалізму природного й духовного, по-друге, для них притаманний принцип ієрархії. Кант розумів особистість як результат подолання тілесної залежності й сходження до духовної сутності. Конструктивні досягнення німецького філософа щодо ідеї особистості отримали подальший розвиток у творчості Й. Фіхте, Г. Геґеля, Ф. Шеллінга. Утім, в українській філософській думці радянського й пострадянського періоду ці досягнення залишилися неосмисленими. Доказом нашого висновку є те, що дотепер панує переконання, що німецька класична філософія має антиперсоналістичний характер. Причина неадекватного сприйняття – примітивізація духовного життя під "проводом" посередньої людини.

Надбання німецької класичної філософії знайшли подальший розвиток у Ф. Ніцше. На жаль, його творчість до цього часу залишається адекватно незрозумілою. В умовах, коли в Європі домінував демократичний погляд на ідею особистості ("кожна людина – особистість"), він відстоював ієрархічний підхід до розуміння духовної сутності людини. Філософ доводив, що відбулося здрибнення людини [5, с. 194; 6, с. 93], людська спільнота перетворилася на юрбу, бо зникли аристократи духу. Філософа це непокоїть і він ставить собі за мету з'ясувати: "Яку саме людину слід *плекати*, який людський тип має найвищу вартість, найгідніший життя і майбутнього" [7, с. 332]. Ніцше поставив собі надзвичайно високу ціль. (Навіть й сьогодні на початку XXI ст. треба визнати, що ніхто із філософів не наважився сформулювати собі такої мети). Для її реалізації він не знайшов відповідного філософського апарату, а тому змушений був послуговуватися афоризмами й літературними образами. (Для довідки підкреслимо, що афоризми й образи можуть бути адекватно прочитані лише людиною, яка конгеніальна творцю. На жаль, більшість дослідників творчості Ніцше не піднімаються до його рівня, а тому його творчість залишається незрозумілою і, як правило, спотворюється).

У людині Ніцше одночасно бачив творця й створіння. На основі принципу ієрархії філософ виділив три рівня духовного розвитку людини: юрба й аристократи духу, а між ними помістив найнебезпечніший тип, який назвав паразитом. "Найогіднішу тварюку, що траплялася мені серед людей, я назвав паразитом. Вона прагнула не любити, та все ж із любові жити" [8, с. 192–193]. Наведена характеристика повністю збігається з ознаками посередньої людини, яка завжди живе за рахунок інших, а найчастіше за рахунок особистостей: спочатку їх травить, а після їх смерті пропагує їхні здобутки й живе за рахунок цього. Цей тип людини філософ охарактеризував через поняття "функція" й доводив, що в будь-якому суспільстві ця людина зводить свою життєдіяльність до виконання тих чи тих функцій [6, с. 155].

Ф. Ніцше розчарований людиною. Людський натовп не вірить у вищих людей, аристократів духу, тому галасує: "Ми всі рівні!" [8, с. 284], ось воно в образній формі висловлене: "Кожна людина – особистість". З цього

приводу Ніцше скаже: це "безглуздя більшості" [6, с. 93]. Філософ із презирством ставиться до так званого вищого світу. "Воістину, вже краще жити серед самотників та козопасів, аніж серед нашої роззолоченої, облудної, нарум'яненої потлочі, навіть якщо вона й називає себе "вишуканим товариством"" [8, с. 241]. Вищому світові він протиставляє людину, яка підпорядкувала своє життя процесу пізнання, навчилася обмежувати свої матеріальні потреби. Еквівалентом особистості у філософа виступає об'єктивна, шляхетна, аристократична людина, яка відчуває себе змістом [6, с. 155]. Філософ дослідив походження терміна "шляхетна людина". "Ми, правдиві", – так казали про себе шляхетні в Стародавній Греції [6, с. 157]. Шляхетна людина володіє своїми емоціями, почуттями, дотримується моральних норм, критерієм шляхетності є вчинок [6, с. 176], ніколи не принизить себе розмовами про рівність обов'язків і не буде перекидати свою відповідальність на іншого [6, с. 171], бо "*має повагу сама до себе*" [6, с. 176]. Підсумовуючи погляди Ніцше на сутність людини, зазначимо, що концепт "кожна людина – особистість" – це помста посередніх за принцип духовної ієрархії, що існував у людському суспільстві з первісних часів. Це сфабрикований ідеал. Філософ дійсно став сумлінням не лише свого часу, а залишається ним до сьогодні.

Кінець XIX століття й початок XX розвивалися під гаслами демократичного (егалітарного) підходу: "Кожна людина – особистість". (Це засвідчує той факт, що з філософського, психологічного вжитку зникає принцип ієрархії). Епоха Модерну та Постмодерну, прикриваючи колективне несвідоме й повсякденну свідомість вірою в розум, знайшли в цьому концепті філософське узагальнення. Проте це було не обґрунтування на рівні розуму, а з позиції здорового глузду людини маси. На основі цього твердження відстоювалася позиція, що кожна людина, по-перше, має однаково духовну природу, і, по-друге, актуально є особистістю. Це було вульгарне заперечення принципу духовної ієрархії. Концепт "кожна людина – особистість" – це не філософське розуміння сутності людини, а симулякр у формі філософського судження. Усе зло цього концепту полягає в тому, що його тлумачили не в потенційному аспекті, а в актуальному: кожен є особистістю тут і зараз, а не як результат напруженої роботи над собою. У цьому твердженні присутня задоволеність фактично сущим і відмова від будь-яких критеріїв й ідеалів. В умовах цього концепту посередня людина відчувала себе субстанцією буття, утім, вона не змогла цього довести своїм способом життя.

Нездатність посередньої людини до цілісного мислення мала глобальні наслідки, що стало причиною Першої світової війни й державного перевороту в Росії у 1917 р. Ці події змусили частину європейських, українських й російських філософів і психологів переосмислювати світоглядну ситуацію щодо проблеми особистості, що, урешті-решт, призвело до інтелектуальних протестів проти демократичної концепції особистості. На цю концепцію особистості відреагував М. Шелер. Філософ відроджує філософську антропологію й звертає увагу на те, що поняття особистості має вживатися тоді, коли йдеться про певний щабель людського розвитку. Шелер відокремлює психічне життя від персоналістичного (особистісного) [9, с. 10–13]. Свій висновок філософ аргументує так: "Дитина демонструє наявність я, душі, самосвідомості; але цього ще замало аби визнавати її моральною особистістю" [9, с. 13]. На жаль, сучасна філософія й психологія ці поняття продовжують ототожнювати. Результатом цього ототожнення й став концепт "кожна людина – особистість". Свою позицію Шелер обґрунтував тим, що поняття особистості

не вичерпується поняттям розуму, а "поширюється лише на тих людей, котрі безпосередньо опановують своє тіло й почуваються як *господарі* щодо нього" [9, с. 14].

М. Шелер розрізняв поняття "особа" й "особистість". Поняття "особа" філософ пов'язував із дієздатністю й правовою відповідальністю, а поняття "особистість" із моральною відповідальністю. Наприклад, він писав, що правова відповідальність пов'язана зі свідомістю, яка фіксується в понятті дієздатності, утім як моральна – із рефлексією над своїми діями й стосується моральної відповідальності [9, с. 22], отже, філософ осмислює проблему особистості в контексті підходу Канта.

Розвиваючи надбання Канта, Ніцше, Шелера та на основі роздумів К. Тертуліана, апостола Павла, Отця християнської церкви Григорія Богослова щодо розуміння людської сутності, сформулюємо авторську – метафізичну – концепцію особистості. У процесі життєдіяльності індивід може пройти чотири ступені духовного становлення, а може й зупинитися на одному із них.

Перший – плотська людина (1. Кор. 3:3), юрба [8], природна істота [3, с. 362; 10, с. 281], залежна людина, раб нерозвинутих власних потреб. Спонуваннями в цього типу людини є тілесні потреби – стимул. Людина цього рівня розвитку перебуває під тиском природної необхідності й не знає, що таке свобода вибору. Вибір, що не відповідає матеріальним потребам, породжує в неї стрес.

Другий – душевна (1. Кор. 2:14), зовнішня людина [11, с. 223], паразит, потолок [8, с. 241], людина маси, посередня людина. Спонуваннями до діяльності в цього типу людини виступає економічна, політична, правова, моральна, психологічна, світоглядна вигода – мотив. Підкорити свої природні потреби суспільно-значущим цілям неспроможна, утім, здатна відкласти їх на "потім". І перший, і другий типи здатні бути лише суб'єктами часткової діяльності. Сутність й існування в них не співпадають, як не співпадає актуальне й потенційне буття. Індивідів першого й другого рівнів розвитку ще Тертуліан об'єднав однією назвою – старозавітна людина [11, с. 228]. Її сутність до цього часу не змінилася. Як на початку нашої ери, так і зараз цей тип людини переважно зорієнтований на тілесні потреби, а тому органічно нездатний бачити перспективи, отже не спроможний до відповідальної діяльності. Незважаючи на те, що духовний світ індивіда першого й другого рівнів розвитку недосконалий, у них є потенційні можливості піднятися до особистісного буття.

Третій – духовна людина (1. Кор. 2:15), внутрішня людина [11, с. 223], шляхетна, об'єктивна людина [6, с. 99, 109, 171–176; 8, с. 284–295], моральна особистість [9, с. 10–13] – особистість. Спонуваннями виступає інтерес цілого (суспільство, культура, істина). Людина цього рівня розвитку здатна поєднувати у своїй діяльності економічні, правові й політичні аспекти суспільного інтересу. Предметом і продуктом діяльності є розвиток й вдосконалення людини, благо суспільства. (Для довідки зауважимо, що вдосконалення Кант уважав онтологічним поняттям [10, с. 286]). Мислення – тривимірне й охоплює минуле, теперішнє та майбутнє.

Четвертий – геній. Спонуваннями є ідеал – ідея блага, добра й краси. Геній *"творить і породжує"* нове [6, с. 98], *"вписує нові цінності на нові скрижалі"* [8, с. 22]. Предмет і продукт його діяльності – утворення нових парадигм у будь-якій сфері. Особистості й генії здатні бути суб'єктами цілісної діяльності й досягти власної сутності. Актуальний потенціал генія розвивається в напрямі досягнення максимальних потенційних можливостей.

Буття людини на кожному із рівнів досить усталене, рівень від рівня якісно відмінний, а тому перехід можливий лише за певних умов і має характер інтелектуа-

льно-психологічної революції. Усі індивіди, що належать до одного структурного рівня, подібні за своєю суттю, утім, можуть мати несуттєві соціально-психологічні та інтелектуальні відмінності. Пропонована концепція особистості – це відкрите буття, динамічний процес, що розумів ще Г. Богослов [12, с. 473]. Динамічний вимір означає, що людина під впливом власних зусиль може розвиватися, але може й деградувати, якщо не буде до себе вимогливою. У кожній людини є особистісне начало, але під тиском тілесних потреб і зовнішніх обставин воно може залишитися нерозвиненим. Людина здатна досягти рівня особистості, проте може не утриматися на ньому й деградувати до рівня посередньої людини чи навіть до рівня залежної.

Як звести до цілісної системи суперечливі твердження, що, з одного боку, ґрунтуються на визнанні духовної ієрархії ("особистість – принцип буття"), а, з іншого, – на принципі демократії ("кожна людина – особистість")? Здається, що демократичний принцип надає можливість кожній людині бути повноцінним учасником буття. Проте, це поверховий погляд. Насправді, це фраза, на основі якої відбувається маніпулювання людиною. Філософія й практика, з одного боку, мають чітко розмежовувати принципи демократії та ієрархії. На рівні взаємовідносин (екзистенції, існування) мусить діяти демократичний принцип: до кожного слід ставитися як до особистості, що може бути реалізовано, коли пріоритет у суспільстві належатиме особистостям. На рівні діяльності (есенції, сутності) має діяти принцип ієрархії: людина осмислюється й оцінюється з позиції духовної, інтелектуально-психологічної досконалості та рівня розвитку її здібностей.

Принцип ієрархії відірваний від демократичного принципу веде до жорсткої соціально-економічної субординації й спотворює дійсність. Абсолютизація демократичного принципу призводить до примітивізації людини, суспільного життя та панування посередньої людини. Отже, сутність людини не розкривається в демократичній системі координат: "кожна людина – особистість", як не можна її пояснити на основі абсолютизації ієрархічного підходу. Для цілісного розуміння людини треба поєднати обидва підходи. Діалектичну тотожність рівності й ієрархії найбільш точно сформулював Н. Кузанський: рівність – це згорнута ієрархія [13, с. 104].

У процесі дослідження еволюції поняття особистості ми дійшли висновку, що вона супроводжувалася світоглядною боротьбою між ієрархічною й демократичною концепціями [14; 15]. Перша формувалася зусиллями особистості й була націлена на те, щоб людина ставала суб'єктом внутрішньої діяльності й прагнула досконалості, утім, як друга, – під впливом посередньої людини, орієнтувала на те, щоб людина була суб'єктом зовнішньої діяльності. Перехід від ієрархічної концепції ("особистість – принцип буття") до концепту ("кожна людина – особистість") був світоглядною контрреволюцією й привів до пріоритету матеріального. Заперечуючи принцип ієрархії й ієрархічний підхід до розуміння особистості, філософія й психологія створили умови для прийняття за особистостей тих, хто на даний момент свого життя нездатний бути особистістю. Так виникли світоглядні передумови психічних епідемій, екзистенційної порожнечі й антрополого-глобальної катастрофи – реальних проявів апокаліпсису. Церкві виявилось не під силу власними зусиллями реалізовувати пріоритет духовного. Сьогодні пріоритет духовного в релігійній сфері має бути доповнений пріоритетом духовного у світській сфері на основі світоглядного закону "особистість – принцип буття".

За світоглядною боротьбою між ієрархічним і демократичним підходами до розуміння особистості прихована боротьба між особистістю й посередньою людиною за пріоритетне становище в суспільстві. Поняття особистості є своєрідним "світоглядним портретом" панівного в суспільстві типу людини й еволюціонує залежно від співвідношення духовного й матеріального начал у житті людини й суспільства. Світоглядний аналіз проблеми особистості виявив, що сутність людини треба осмислювати в ієрархічно-демократично-динамічній (вертикально-горизонтально-динамічній, ідеально-реально-динамічній, потенційно-актуально-динамічній) системі координат. У демократичній системі діє концепт: "кожна людина – особистість": кожен має сприймати іншого й ставитися до нього як до особистості. Якщо хтось дозволить собі ставитися до іншого не як до особистості, то відразу деградує на нижчій рівень духовного розвитку й життєдіяльності, тобто в інтересах самозбереження досягнутого рівня розвитку людина не повинна допускати собі знеособлено ставитися до іншого.

Сучасний характер буття висуває високі вимоги до професійних, інтелектуальних і моральних якостей людини. Потреби виживання людства в умовах антропо-глобальної катастрофи детермінують відродження принципу ієрархії й вимагають цінувати людину за здібності, її здатність бути суб'єктом цілісної діяльності. Саме ця здатність бути суб'єктом діяльності в межах цілого покладена в основу змісту поняття особистості.

Епохи Модерну та Постмодерну, що розбудовані на світоглядному принципі "кожна людина – особистість", за своєю суттю не могли закінчитися позитивно. Масштаб матеріальної діяльності став носити глобальний характер, що об'єктивно потребує обмежень. Цей факт змушує філософів переосмислювати метафізичні основи буття людини та в цьому контексті дати визначення особистості. Особистість – це суб'єкт цілісної діяльності, який усвідомлює метафізичні основи буття: пріоритет духовного над матеріальним як на індивідуальному, так і суспільному рівнях, і здатний діяти з позиції інтересів суспільства.

Поняття особистості еволюціонувало залежно від метафізичних основ і онтологічних умов буття людини. В умовах громадянського суспільства XVII –XVIII ст. від особистості вимагалася соціально-економічна активність і дотримання правових норм, що відсутнє на другий план духовні основи буття, проте останні не можна відмінити. Після Великої французької революції Кант, відчувачи зростання духовного хаосу, створив свою теорію особистості протилежну концепту "кожна людина – особистість". На жаль, погляди Канта, Фіхте, Гегеля, Шеллінга на проблему особистості пройшли для європейських філософів непоміченими тому, що суспільна й філософська думка були під впливом модерної парадигми "кожна людина – особистість". У Конфуція, Платона, Отців християнської церкви, християнських мислителів, містиків Середньовіччя, класиків німецької філософії червоною стрічкою проходить ідея духовної ієрархії людини. Щодо цієї тенденції А. Шопенгауер зазначив, що це без будь-якого сумніву найважливіша ідея, що може бути у світі, проте вона абсолютно суперечить повсякденній свідомості, а тому важко визнається людиною, утім, у різних формах притаманна християнству, брахманізму, буддизму [16, с. 176]. Щоб довести цю істину до суспільної свідомості, а точніше до свідомості пересічної людини, світові релігії змушені були "усюди одягати її в міфічні форми, ніби поміщати її в сосуд, без якого вона зникала б чи випарувалась. Ось чому істина повинна була всюди приймати форму легенди і, крім того, усякий раз долучатись до історичної

дійсності, до того, що було вже відомо та користувалося визнанням" [16, с. 176]. Осмислення ідеї духовної ієрархії на філософському рівні для народних мас було не під силу. Це залишається й сьогодні надзвичайно складною проблемою. Утім, життя вимагає донесення цієї істини до свідомості людини. Християнство, брахманізм, буддизм робить це, але в алегоричній формі. Завданням філософії, на думку Шопенгауера, є збереження цієї істини в чистому вигляді. На жаль, цей заповіт модерна й постмодерна філософія не виконала. Ця ідея була не просто забута, а знищена концептом "кожна людина – особистість", що викликає в Ніцше протест і він змушений у відповідь сказати, що ідея духовної ієрархії є втіленням справедливості [8, с. 125].

Висновки. Ієрархічний підхід до розуміння людини безслідно не зник: він розвивався в різних формах. Зі зміною онтологічних умов буття з'являються підстави для переосмислення демократичної концепції особистості. Філософська думка лише сьогодні доходить до значущості закону: "Особистість – принцип буття". Ієрархічна й демократична концепції особистості є протилежними, але на основі філософії Кузанського (протилежності мають об'єднуватися) їх слід синтезувати. Ієрархічний та демократичний принципи не заперечують, а доповнюють один одного. Здійснити координацію цих принципів посередня людина не здатна. Це може реалізувати лише особистість. Метафізична концепція особистості не відкидає чинні у філософській антропології, психології концепції особистості, але синтезує їх на основі принципу доповнювальності, розкриває перед людиною перспективи духовного розвитку й ставить на порядок денний дослідження механізмів вдосконалення людини та суспільства.

Список літератури / References:

1. Mannheim K. Ideal and utopia. K. : Spirit and Letter, 2008. 370 p.
2. Ricker P. Himself as Another. K. : Spirit and Letter, 2002. 458 p.
3. Kant I. Criticism of practical reason. 1788. *Works in six volumes*. Vol. 4. Part.1. M. : Thought, 1965. PP. 311–505.
4. Kant I. Religion within the limits of reason only. *Treatises and letters*. M. : Thought, 1980. PP. 78–278.
5. Nietzsche F. Genealogy of morality. On the other side of good and evil. *Genealogy of morality / Translated by G. A. Onyshko*. Lviv : Chronicle, 2002. P. 185-319.
6. Nietzsche F. On the other side of good and evil. On the other side of good and evil. *Genealogy of morality / Translated by A. Onyshko*. Lviv : Chronicle, 2002. PP. 7–184.
7. Nietzsche F. The Need for Power. So Zarathustra said; The Need for the Power / Translated by A. Onyshka, P. Tarashchuk. K. : Basics, 1993. PP. 330-414.
8. Nietzsche F. So said Zarathustra. So Zarathustra said; The Need for the Power / Translated by A. Onyshka, P. Tarashchuk. K. : Basics, 1993. PP. 8-326.
9. Scheler M. The essence of moral personality. *Modern foreign philosophy. Currents and directions. Textbook: Educational manual / Compilers V. V. Lyakh, V. S. Pazenok*. K. : Wackler, 1996. PP. 10-30.
10. Kant I. Prolegomena to all future metaphysics, which may appear as a science. 1783. *Works in six volumes*. Vol. 4. Part 1. M.: Thought, 1965. P. 67–310.
11. Тертуліан К. О воскресении плоти. *Избранные сочинения*. М. : Прогресс, 1994. С. 188–248.
12. Theologian Gregory Word 31. On theology of the fifth, the Holy Spirit. *Theologian Gregory. Creation*. K. : Ukrainian Orthodox Church of Kyiv Patriarchate, 2010. Vol. 1. Book. 1. PP. 465-485.
13. Kuzansky N. About academic ignorance. *Works in 2 volumes*. Vol. 1. M. : Thought, 1979. PP. 47–184.
14. Sabadugha V. O. World-wide struggle around the problem of personality in the German classical philosophy. *Bulletin of the Taras Shevchenko National University of Kyiv. Series: Philosophy. Politology*. 2015. Vol. 119, No. 1. PP. 48-52.
15. Sabadukha V. O. The problem of personality in the empirical and rationalist philosophy of the XVII century. *Bulletin of Zhytomyr State University named after Ivan Franko*. Vol. 72, No. 6. Zhytomyr : Publishing house ZHDU them. I. Franca, 2013. PP. 42-47.
16. Schopenhauer A. Ideas of ethics. *Selected Works*. M. : Enlightenment, 1992. PP. 133–188.

V. Sabadukha, PhD. In Philosophy
Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas, department of social sciences, Kyiv, Ukraine
e-mail: ukrainian_idea@ukr.net, ORCID: 0000-0001-9208-2661

THE IDEA OF PERSONALITY IN PHILOSOPHY OF IMMANUEL KANT, FRIEDRICH NIETZSCHE, MAX SCHELER

The purpose of the article is to analyze the views of I. Kant, F. Nietzsche, and M. Scheler on the problem of personality in the context of the principle of spiritual hierarchy. To do this we need to solve the following problems: first, to make a comparative analysis of their views; and second, to formulate the main theses of the author's metaphysical concept of personality. To analyze the problem of personality, the methodology of knowledge of K. Mannheim and the ideas of P. Ricker have been applied. On the basis of the principle of the spiritual hierarchy, the author's understanding of the meaning of the concept of "personality" is formulated. The metaphysical concept of personality, revives the hierarchical approach to the understanding of a person, on the one hand, and, formulates a new theoretical apparatus for the enhanced understanding of a person and personality in particular, on the other hand.

The proposed concept of personality lays the foundations for rethinking the content of the educational process, places on the agenda the study of mechanisms for the perfection of man and society.

Keywords: outlook, personality, mediocre man, the hierarchy, equality, morality.

В. Сабадуха, канд. филос. наук, доц.
Ивано-Франковский национальный технический университет нефти и газа, Киев, Украина
e-mail: ukrainian_idea@ukr.net, ORCID: 0000-0001-9208-2661

ИДЕЯ ЛИЧНОСТИ В ФИЛОСОФИИ ИММАНУИЛА КАНТА, ФРИДРИХА НИЦШЕ, МАКСА ШЕЛЛЕРА

Представлен анализ взглядов И. Канта, Ф. Ницше, М. Шелера на проблему личности в контексте принципа духовной иерархии, что позволяет, во-первых, осуществить сравнительный анализ их взглядов; во-вторых, сформулировать основные положения авторской – метафизической – концепции личности. Для анализа проблемы личности использована методология знания К. Маннгейма и идеи П. Рикера. Сформулированы основные положения авторской – метафизической – концепции личности: выделены уровни духовного развития человека; сформулированы три подхода к пониманию человека. На основе принципа духовной иерархии сформулировано авторское понимание содержания понятия "личность". Метафизическая концепция личности, с одной стороны, возрождает иерархический подход к пониманию человека, а с другой – формирует новый теоретический аппарат для углубленного осмысления человека и личности.

Предложенная концепция личности закладывает основу для переосмысления содержания учебно-воспитательного процесса, актуализирует исследование механизмов совершенствования человека и общества.

Ключевые слова: мировоззрение, личность, средний человек, иерархия, равенство, мораль.

UDC 1:378.048.2

T. Sobol, Candidate of Philosophical Science, Research Assistant
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine
e-mail: tanyasobol@bigmir.net

COMPETENCE APPROACH IN THE FORMATION OF EDUCATIONAL PROGRAMS (IN THE EXAMPLE OF THE PHD PROGRAM IN PHILOSOPHY)

This article discusses the main positions and orientations of the European approach to education and the Ukrainian realities of their implementation. The PhD program in philosophy and the main "competence" requirements of the Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine on the procedure for the preparation of applicants for higher education, Ph.D. and Doctor of Science degrees in higher education institutions are analyzed. The importance of forming general and professional competences in philosophy is emphasized not only for the formation of a professional scientist, but also for a highly developed person who is able to study during whole his or her life and easily overcome the social challenges of our time.

Key words: education, philosophical education, general and professional competences, educational PhD program in philosophy, competence approach.

The educational sphere was and remains one of the most important areas of social development. It provides the society with highly skilled specialists and contributes to its development and improvement. Therefore the quality of modern education is so important and for one country and for the entire public space. The quality of education meets certain requirements of society and therefore it is dynamic and volatile. The modern paradigm of education, meeting the challenges of a changing society, forms the ideal of an individual who is capable of making decisions independently and adapting to new social demands. For the formation of such a full-fledged personality, we need to change the direction of our education from the standpoint of "education for all life" to "education during the whole life". Moreover, only this position allows you to constantly improve your skills and develop new knowledge that will allow to solve various problems. The problems of contemporary philosophical education are detailed in the monograph "Methodological Bases of Modernization of Philosophical and Political Education and Science of Ukraine" [4].

Such an approach was followed by such well-known scholars as A. Bazhenov and L.E. Pelevin, who believe that education during the whole life at the state level should take into account the present realities and provides some protection for pupils and students. M.V. Clarin, in the theory and practice of lifelong education emphasizes the education of adults beyond the framework of basic education, that allows a specialist to increase his or her own qualifications in the process of adaptation to constantly changing social and production conditions. O.V. Gluzman considers that core of development of education during all life is a competent approach to learning that covers the motivational, value, social and behavioral components and helps in the formation of the ones own worldview [1].

Therefore, the purpose of this article is to analyze the competence approach as a methodology for the formation of new educational programs. The object is the general and professional competence basis for creating new educational programs. The subject is competent PhD programs in philosophy.